

Falu-
város-
periféria:

határon
innen
és túl

Falu - város - periféria: határon innen és túl

Süli-Zakar István professzor emlékére

Falu - város - periféria: határon innen és túl

Süli-Zakar István professzor emlékére

Szerkesztette: Pénzes János

„AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17-4 KÓDSZÁMÚ
ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”

Debrecen, 2018

Szerkesztette:
Pénzes János

Lektorálta:
Dr. habil. Kozma Gábor

A technikai szerkesztésben közreműködött:

Virágos Erzsébet
Czuczor Krisztina
Deák Attila
Jász Erzsébet
Kóti Tibor
Németh Gábor
Dr. Pásztor István Zoltán
Szilágyiné dr. Czimre Klára

A borítóterv Süli-Zakar Szabolcs munkája

A kötetben szereplő tanulmányok a szerzők saját véleményét tükrözik.

ISBN 978-615-5212-60-4

Kiadta a DIDAKT Kft., Debrecen
Felelős kiadó: a DIDAKT Kft. ügyvezetője
Nyomdai munkák: Center-Print Kft., Debrecen

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	7
<i>TÉRSZERKEZET ÉS TERÜLETI FOLYAMATOK.....</i>	9
Nemes Nagy József: Analógiák a területi kutatásban, a territorialitás.....	10
Tóth Géza: A térszerkezet átfogó vizsgálata az elérhetőség figyelembevételével	20
Bujdosó Zoltán: A jelenkori urbanizáció területi aspektusai	26
Molnár Ernő – Dézsi Gyula – Lengyel István Máté: Debrecen gazdasága a hazai nagyvárosok mezőnyében	31
Kristóf Andrea – Kókai Sándor: Agglomerálódás a Borsodi Iparvidéken egykor és ma.....	40
Hanusz Árpád – Drotár Nikolett: A Zempléni-hegység társadalmi, gazdasági fejlődésének anomáliái.....	52
<i>SZOCIÁLGEÓGRÁFIA A TÁRSADALOM KUTATÁSÁBAN.....</i>	61
Dövényi Zoltán: Párhuzamos életrajzok. Hans BOBEK - MENDÖL Tibor – Wolfgang HARTKE Vázlatos pályaképek	62
Csüllög Gábor: Magyarország regionális téregységeinek anyanyelvi jellemzői 1910-ben.....	72
Fodor Gyula – Berghauer Sándor – Tóth Attila: Kárpátalja vallási szerkezete 1915-ben a görögkatolikus egyházmegyei sematizmus alapján	80
Bajmócy Péter – Ilcsikné Makra Zsófia: Periféria, határmentiség, etnicitás. A Zselic és a Lippai-dombság községeinek népességföldrajzi folyamatai 1910-2011 között	89
Nagné Molnár Melinda: Határkérdés az etnicitás-kutatásokban	100
Jász Erzsébet – Kóti Tibor – Pásztor István Zoltán: A romák társadalmi integrációjának kulcsterületei a Baktalórántházai járás példáján	108
Pénzes János – Pálóczi Ágnes – Koszta Jennifer: A cigányság szociálgeográfiai vizsgálatának településen belüli lehetőségei – esettanulmányokon keresztül	116
Erdei Gábor: Jelen állapot és jövőkép az Érmellék magyar oldalán – gondolatok egy közösségi feltárás eredményeiről	126
<i>A POLITIKAI FÖLDRAJZ KÉRDÉSEI.....</i>	137
Mező Ferenc: Közép-Európa, mint Európa megmentője	138
Pap Norbert: A Balkán változó politikai keretei, a határok rendszere.....	151
Kovács, Zoltán – Vida, György: Malapportionment and gerrymandering in POST-SOCIALISM: The Hungarian context	161
Gulyás László: Adalékok a régiótörténeti kutatásokhoz 5. A Magyar Állam és az Északkelet-Felvidékért (Kárpátalja) zajló geopolitikai játszma 1918-1919	167
Szilágyi Ferenc: Közigazgatás-történeti körzetek a Partium északi részén.....	176
Hajdú Zoltán: Egy politikai földrajz iránt érdeklődő kassai munkás útja a gyárból a tobzódó hatalomgyakorlásra át az akasztófaig	185

HATÁRMENTISÉG ÉS HATÁRON ÁTNYÚLÓ KAPCSOLATOK.....	193
Horga, Ioan: István Süli-Zakar's role in developing a border studies school in Oradea/Nagyvárad	194
Pál Ágnes: Határok, határ-mentiségek, Eurorégiók kutatójáról.....	205
Polgár, István: A general overview of the Migration and the Integration process in the European Union	210
Mészáros, Edina Lilla: Future trends in migration and border security in the EU: the implementation of 4 prospective scenarios	218
Pénzes János – Deák Attila – Hegedűs László Dávid: Perifériakusság és határmentiség Magyarországon.....	227
Țoca, Constantin-Vasile – Șoproni, Luminița: Cross-border communication at the Romanian-Hungarian border	236
Ambrus L. Attila: A Bihar-Hajdú-Bihar Eurorégió földrajzi bemutatása, határokon innen és túl.....	246
Csordás László: Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék határmenti területeinek turizmusa egy kérdőíves felmérés tükrében.....	253
AZ ALFÖLD A RENDSZERVÁLTÁS ELŐTT ÉS UTÁN.....	261
Csatári Bálint: Rendszerváltoztatás Kelet-Közép-Európa vidékein és egy alföldi faluban, többféle nézőpontból.....	262
Baranyi Béla: Rendszerváltás – Mezőgazdaság – Alföld.....	276
Forray R. Katalin: Egy mezővárosról.....	285
Kormány Gyula: Településhálózat a Bereg-Szatmári térségben a XIX. századtól a jelenkorig	290
Balcsók István – Szarvák Tibor: Külterületek Jász-Nagykun-Szolnok megyében – egy tanyafelmérés tapasztalatai.....	301
Gál, András – †Matyasovszky, István – Makra, László – Csépe, Zoltán – Tusnady, Gábor: Day-to-day variations of ragweed pollen counts in Szeged, Hungary as a function of meteorological elements	311
A TERÜLETFEJLESZTÉS KIHÍVÁSAI ÉS ESZKÖZEI.....	319
Patkós, Csaba: LEADER LAGs in East and the West.....	320
Kozma Gábor – Monyók Bence – Rác Tibor: A sportrendezvények és a társadalom közötti kapcsolat vizsgálati lehetőségei	329
Teperics Károly – Czimre Klára: A magyar felsőoktatási intézmények és a K+F tevékenység területi jellemzői.....	337
Dorogi Zoltán– Radics Zsolt: Kapcsolódás a start-up lázhoz – Start-up-ok ösztönzése az Észak-alföldi régióban	346
Remenyik Bulcsú – Dávid Lóránt: Dohányzás és turizmus: a dohány mint a tematikus utak alapterméke	354
Kovács Tibor: Kultúra-alapú városfejlesztés – példa a Nagykunságból	362
Abonyiné Palotás Jolán: Gondolatok az élelmiszergazdaságunk fejlesztéséről, az infrastruktúra és a logisztika szerepéről	369

Bajmócy Péter¹ – Ilcsikné Makra Zsófia²

Periféria, határmentiség, etnicitás.

A Zselic és a Lippai-dombság községeinek népességföldrajzi folyamatai 1910-2011 között

Bevezetés

Az elmúlt egy évszázad során a kelet-közép-európai térségben a határmenti terek sokszor igen hátrányos helyzetbe kerültek. Az országhatárok zártsága mellett a bürokratikus és hierarchikus állami berendezkedés miatt a megyehatár menti terek is gyakran váltak perifériává. Különösen abban az esetben vált súlyossá e területek helyzete, ha a periférikus elhelyezkedésből adódó hátrányok kedvezőtlen települési adottságokkal is kiegészültek. Akár a kis településméret, akár a magas külterületi népesség ilyen tényezőnek bizonyulhatott. Különösen az aprófalvas, periférikus helyzetű térségek váltak halmozottan hátrányossá az elmúlt évtizedekben. Az itteni települések népességfogyása kritikus méreteket öltött, egyes települések az elnéptelenedés szélére (vagy azon túl is) jutottak, s ezek a kedvezőtlen folyamatok az 1990 környéki rendszerváltások után is folytatódtak. A fekvésbeli, településméretbeli és a természeti adottságokból származó hátrányok gyakran egymást erősítik. Azokban az esetekben, ha e falvak etnikai vagy vallási kisebbség által lakottak voltak, ezen kisebbségi közösségek fogyása még gyorsabb volt, közülük sok el is tűnt napjainkra. A tanulmányban vizsgált két térség, a Zselic és a Lippai-dombság ezen hátrányok mindegyikével rendelkezik (aprófalvas településszerkezet, megyehatármenti fekvés, zárt dombvidék, elnéptelenedő falvak, elfogyó kisebbségek). Periférikus vidéki terek, határmentiség, etnicitás, Magyarország és Románia, mind olyan, a geográfia számára kedvelt témák, melyek *Süli-Zakar István* munkásságának is a gerincét adták.

---

¹ PhD, habil., egyetemi docens, SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, bajmocyp@geo.u-szeged.hu

² PhD-hallgató, SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, zsofeszi15@gmail.com

A kutatás adatbázisa

A kutatás során a Zselic központi része, valamint a Lippai-dombság területe településeinek népességszám változását, valamint etnikai szerkezetük alakulását követtük nyomon 1910 és 2011 között. Az adatbázis kialakításához a magyar (1910, 1960, 1970, 1980, 1990, 2001 és 2011) és a román (1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011) népszámlálások településszintű adatait használtuk fel [1,2], valamint kiegészítettük néhány egyéb változóval is (közigazgatási státusz, kövesút léte, távolság a legközelebbi főbb úttól). Az 1910-es népszámlálás alapján a vizsgált területek közül a Zselicben 30, a Lippai-dombságban 86 település létezett, ezek képezték a kutatás alapját. A későbbiekben a magyarországi és a romániai közigazgatási folyamatok eltérően alakultak, így a településszintű összehasonlítás nehézkessé vált. Magyarországon a legtöbb település megtartotta a közigazgatási és statisztikai önállóságát is, így éves szinten számos adat áll rendelkezésünkre velük kapcsolatban. A legkisebb települések nagy részét, illetve sok városkörnyéki települést ugyanakkor hozzácsatoltak egy másik településhez a 20. század folyamán. Amennyiben e települések egyéb belterületi vagy külterületi státusszal bírnak, a népszámlálások során a népességszámuk és a lakásállományuk kikövetkeztethető, de más adat nem áll velük kapcsolatban rendelkezésre. Ha egy falut egy másik település központi belterületéhez csatoltak, akkor teljesen elvesz a statisztika számára. A vizsgált zselici térségben a települések 40%-a vesztette el közigazgatási önállóságát, ebből kettőt összevontak (Felsőmindszent + Godisa = Mindszentgodisa), így ezekre az csak nagyon korlátozott, vagy semmilyen adat nem áll rendelkezésre. Romániában a települések zöme elvesztette közigazgatási önállóságát, több falu összevonásával hoztak létre községeket (kommuna). Községszinten bőséges adatbázis áll rendelkezésre, ugyanakkor az egyes falvakra csak a népszámlálási adatok léteznek, igaz ezek szélesebb körűek, mint Magyarországon, tartalmazzák többek között a falvak etnikai-vallási adatait is. A Lippai-dombság területén 1910-hez képest egy új falu (Újszolcsva) jött létre, ugyanakkor a jelenlegi 87 település közül csak tíz községközpont, a többi beosztott falu. Mindezek alapján a települések népességszáma 1910-2011 között végigkövethető a hazai és romániai falvak esetében is (kivéve Felsőmindszent és Godisa), bár ehhez a hazai nem önálló falvak esetében komoly kutatómunka és számítások voltak szükségesek. Az önálló településekre, illetve a romániai falvakra az etnikai-vallási adatok is - kevés kivétellel -

rendelkezésekre álltak. Így végül a kutatási területet 29 zselici (28+Mindszentgodisa) és 87 Lippai-dombság-beli (86+Újszolcsva) település adta.

A területek lehatárolása, földrajzi jellemzői

A két vizsgált térség mindegyike olyan zárt dombvidék, melyet közutak alig szelnek át, az utak és a falvak is a dombság központjától a peremek felé haladó völgyekben helyezkednek el. A vizsgált zselici települések területe 300, a Lippai-dombság-belié 1683 km², a Zselic egy 25*10-15 km-es területű ÉK-DNy-i irányban elnyúló térség, a Lippai-dombság észak-déli kiterjedése 5-25, a kelet-nyugati viszont mintegy 70 km [3]. Sem a Zselic, sem a Lippai-dombság esetében nem esik egybe a tájhatár a települések közigazgatási határával, így a következő lehatárolást tettük. A Zselic esetében a zárt központi tömb területét vizsgáltuk, azt a térséget, amelyet délről a 6-os, nyugatról a 67-es, illetve a Bőszénfa-Sántos út, északról a 66-os, keletről pedig az Oroszló-Szentlőrinc út határol. A Zselic nyugati és északkeleti kevésbé zárt térségei nem képezték a kutatás részét. A jelzett utakon fekvő településeket nem vettük bele a vizsgálatba. Hasonló elvet követtünk a Lippai-dombság esetében is. Itt a határt nyugaton a Lippa-Temesvár út jelöli, délen a Temesvár-Lugos főút, illetve az ezzel párhuzamosan futó A1-es autópálya, majd a 609B jelzésű Bálinc-Facsád és a 68A jelzésű Facsád-Déva közötti út, északon pedig a Maros folyó. A 609B jelzésű út ugyan alacsonyabb rendű, de a főutak azon a környéken a dombságtól igen nagy távolságra futnak. A jelzett utakon fekvő településeket itt sem vettük figyelembe.

A Zselic egy 200-250 m átlagmagasságú dombság, legmagasabb pontja a 358 méteres Hollófészek. A dombság fő tömegét harmadkori üledékek képezik, melyekre a pleisztocénben vastag lösz rakódott le. A terület nagy része ma szántóföldi művelés alatt áll vagy erdővel borított. A Lippai-dombság (Dealurile Lipovei) [3] gerincének átlagmagassága 300-400 m között van, csak a legkeletebbi részeken haladja meg kevéssel az 500 m-t, de ezek a területek kőzetanilag már a Ruszka-havasok részét képezik. A nagy részét pannon üledékek borítják, de idősebb vulkanikus kőzetek és konglomerátumok is találhatóak benne. Központi és keleti részét elsősorban erdők borítják, de a szántó- és legelőterületek is jelentősek. [4]

Bár a területek természeti adottságaik szerint egységesek, közigazgatási értelemben mindig megosztottak, illetve határmentiek voltak. A vizsgált zselici térség Baranya és Somogy vármegyék határán feküdt, majd az 1950-es megyerendezés után a terület egésze Baranyához került, de annak megyehatármenti

részére. A lippai terület nyugati fele 1910-ben Temes vármegye, középső része Krassó-Szörény vármegye északi periferiáját alkotta (Lippai, Temesrékasi, illetve Marosi, Bégai és Facsádi járások), a keleti csücske pedig Hunyad vármegye Marosillyei járásába tartozott. A vizsgált térség északi határa, a Maros folyó maga is megyehatárt képezett Arad vármegye felé [5]. Az 1968-as megyereform során a térkapcsolatoknak jobban megfelelően alakult a megyebeosztás a térségben, a Hunyad megyei részek változatlanul maradtak, a terület északi része Arad, a déli része Temes megyéhez került. A megyehatármenti, periférikus jelleg azonban egyik térség esetében sem oldódott.

A vizsgált területeken városok nem találhatóak, ugyanakkor a közvetlen környéken igen. A térség nagyvárosai 20-30 km-re vannak (Arad, Temesvár, Déva, Pécs, Kaposvár), kisebb városok, azonban közvetlenül a vizsgált térséggel határos területen, a dombságok peremén (Lippa, Temesrékas, Facsád, Szigetvár, Szentlőrinc, Sásd). E kisvárosok zöme azonban csak részlegesen rendelkezik városi funkciókkal, tovább erősítve a periférikus jelleget.

Az aprófalvak története és földrajzi jellemzői

A vizsgált területek településeit elsősorban apró- és kisfalvak alkotják (*Beluszky P. 1999; Berekméri A.–Bagoly-Simó P. 2009; Szabó-Kovács B. 2006; Vercse T.–Mohos M. 2012*), a Zselicben az átlagos településméret a 20. század elején 480 fő volt, a legtöbb település népessége a 200-600 fős határok közé esett. A Lippai-dombság települései valamelyest nagyobbak voltak, az átlagos településméret 1910-ben 830 fő volt, a legtöbb falu a 600-1100 fős tartományba esett. A legnagyobb települések a Zselicben 1500, a Lippai-dombságban 2000 főt értek el.

Az apró- és kisfalvak hátrányos helyzetbe kerülése a 19. század végétől figyelhető meg. A modern infrastruktúra kiépítése e területeken nehezebb, vasútvonalak csak a térségek peremét érintették (Kaposvár-Szigetvár, Dombóvár-Szentlőrinc, Lugos-Déva), a kedvezőtlen agráradottságú területekről megindult az elvándorlás. Az igazi visszaesés azonban mindkét térségben a 20. század második felében következett be, mint ahogyan a legtöbb aprófalvas vidéken a Kárpát-medencében. Ekkor váltak az aprófalvak a magyar és román településhálózat leghátrányosabb helyzetű elemeivé. A hátrányos helyzet nem csak méretükből származott, hanem abból is, hogy a településpolitika negatívan diszkriminálta őket, életképtelennek vagy funkció nélkülinek titulálva az aprófalvakat.

Az aprófalvak számának növekedése a kutatók érdeklődését is felkeltette. A kutatások egy része az állami településpolitika hátrányos következményeit elemzi, mások az aprófalvak hátrányos demográfiai helyzetét hangsúlyozzák (Enyedi Gy. 1980; Csapó T. 1991; Süli-Zakar I. 1987), vagy pedig településtípusokat határoztak meg (Beluszky P. 1977; Beluszky P.–Sikos T. T. 1982; Bajmócy P.–Balogh A. 2002; G. Fekete É. 2006). Más tanulmányok társadalmi problémákra és közlekedési hátrányokra koncentrálnak (Enyedi Gy. 1980; Kőszegfalvi P. 1985; Erdősi F. 1985). A rendszerváltás után számos új probléma jelent meg a kistalvakban, mint a munkanélküliség, a mezőgazdaság visszaesése vagy a térkapcsolatok átalakulása (Dövényi Z.–Tolnai Gy. 1991; Csatári B. 1991; Süli-Zakar I. 2000). Magyarországon közös tanácsba vonták a legkisebb településeket, Romániában ez a rendszer a mai napig fennmaradt. Az 1980-as években a szisztematizálási terv következtében a kistalvak helyzete kritikussá vált Romániában. Az 1950-es évektől a mezőgazdaság kollektivizálása következtében mindkét országban az agrárfoglalkoztatottak jelentős része kényszerült elhagyni a falvakat (Surd, V. 2010). Ugyanakkor számos kisebb fejlesztés is történt (elektromos áram, útépités, kultúrház, könyvtár, stb.), így az 1960-as évektől kezdve különösen Magyarországon kedvezőbb lett a helyzet. Romániában ugyanakkor a falvak zöme kövesutat sem kapott.

A rendszerváltás után a helyi önkormányzati rendszer bevezetésével megnőtt a falvak önállósága Magyarországon, Romániában ugyanakkor a kommunarendszer továbbra is működik, igaz tényleges gazdasági önállósággal a magyar falvaknak is csak elenyésző része rendelkezik. A nagyüzemi mezőgazdaság összeesett, a munkanélküliség megnőtt, számos faluban megnőtt a szegények, depriváltak száma. A falvak differenciálódtak, de a perifériák falvainak kevés lehetőségük maradt.

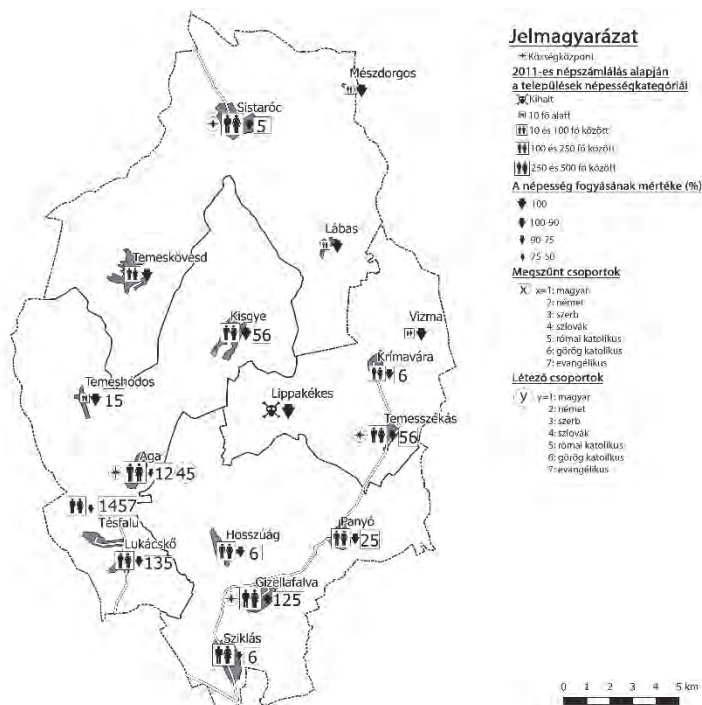
A Zselic és a Lippai-dombság falvainak népessédségi tendenciái

A Zselic és a Lippai-dombság népességszám változása az adottságaiknak megfelelően igencsak negatív trendeknek felel meg. 1910-ben a Zselic vizsgált településein mintegy 14.000, a Lippai-dombság községeiben pedig 71.000 ember élt. A népességsfogyás mindkét periférikus területen folyamatos, már 1960-ra elvesztették a népességük 20-25%-át. A fogyás inntől gyorsult fel, a zselici területen 1960-1990 között újabb 40, a lippai térségben 60%-os népességsfogyást regisztrálhatunk. A leggyorsabb fogyás a 70-es és 80-as években történt, ekkor elérte az évi 2%-ot, mindkét területen. 1990 óta mindkét térségben mérséklődött a fogyás, 1990-2011

között már csak 13-15%-os volt, így a Zselic 1910-2011 között 59, a Lippai-dombság 71%-ot veszített népességéből.

Településenként még szélsőségesebb értékek is vannak. Az időközben alakult Újszolcsva mellett csak a Szigetvárhoz tartozó Zsibótnak nőtt a népessége 1910-2011 között, ott is annak köszönhetően, hogy 1990 után nagyon sokan költöztek ki Zsibót szülőhegyére a városból. További 16 olyan település van a vizsgált 117-ből, ahol a népességfogyás 50% alatti. Ugyanakkor 50 település elvesztette legalább a népessége $\frac{3}{4}$ -ét, ebből 20 esetben 90%-ot is eléri a fogyás. Négy zselici és nyolc Lippa-környéki faluban csökkent 10 fő alá a népesség, közülük öt (Gyűrűfű, Kán, Mélynádas, Lippakékes, Bunyaszekszárd) teljesen el is néptelenedett, bár az első háromban ma újra laknak. (Makra Zs. 2017)

A közigazgatási státusz meglepő módon nem igazán befolyásolja a népességfogyást. A Zselicben az önálló státuszt megőrző falvak népessége 58, az azt elvesztőké 62%-kal fogyott 1910-2011 között, Lippa környékén pedig a községközpontoknak 69, a beosztott falvaknak 71%-os a fogyása. 1990 előtt és után azonban kissé eltérők a folyamatok, a Zselicben előtte a nem önállók fogyása lényegesen gyorsabb volt, majd 1990 után Zsibótnak és Gyűrűfünek köszönhetően 30%-kal nőtt a népességük (Bajmócy P.–Makra Zs. 2015). A Lippai-dombságban ugyanakkor a községközpontok fogyása állt le szinte teljesen 1990 után. A vizsgált terület egyetlen egykori járásszékhelye, a Krassó-Szörény vármegye Marosi járásának székhelye, Marosberkes fogyása is 54% volt 1910-2011 között, ezzel a tíz legkisebb olyan település között van a Kárpát-medencében, amelyek a 20. század elején még járásszékhelyek voltak. A legközelebbi főúttól vett távolság szinte egyáltalán nem differenciál, bár az elnéptelenedés közelébe került romániai falvak zöme messze van a főúttól és az út nagyobb részét földúton kell megtenni. A kövesút megléte egyébként is jelentős differenciáló tényező, a kövesúttal rendelkező falvak népessége 1910-2011 között 62, a csak földúton elérhetőké 85%-kal csökkent.

1. ábra. A Lippai dombság központi területe néhány községének demográfiai viszonyai (Forrás: népszámlálási adatok alapján szerkesztette Bajmócy Péter és Kovalcsik Tamás)

Mindezen folyamatok jól jellemezhetők a Lippai-dombság központi területének négy községe (Aga, Gizellafalva, Temesszékas és Sistaróc) példáján (1. ábra). Sistaróc Arad, a másik három község Temes megyei, összesen 17 falut foglalnak magukba, melyből nyolcat ér el a kövesút. Az átlagos népességszám 167 fő, hét településen 100-nál kevesebben élnek, közülük Lippakékes elnéptelenedett. Az elmúlt 100 évben mindegyik falu elvesztette népességének legalább felét, de 7 esetében a fogyás 75-90% közötti, másik 7 esetében pedig 90% feletti. Mindez a települések etnikai-vallási szerkezetét is átalakította, az egykor létező 5 magyar, 3 német, egy szerb és két szlovák közösség közül csak az agai római katolikus szlovákság létezik napjainkban, emellett nyolc római, öt görög katolikus közösség és egy evangélikus is megszűnt.

A népességszám-változás etnikai földrajzi következményei

A települések népességszámcsökkenésénél az etnikai és vallási kisebbségek népességfogyása még gyorsabb folyamat volt a 20. század folyamán. Bár mindkét területen az állam legnagyobb nemzetisége és vallása adta a népesség többségét (római katolikus vallású magyarok a Zselicben, ortodox románok a Lippai dombság területén), de a 20. század elején számos etnikai és vallási kisebbség is élt a térségekben. A Zselicben a népesség egyharmadát a németek, vallási tekintetben pedig az össznépesség 10%-át (magyar) reformátusok adták (1. táblázat). A Lippai-dombság területén a népesség etnikai és vallási összetétele is bonyolultabb volt. A népesség 7-8%-át magyarok és nemetek adták, 5%-ot szerbek és 1%-ot szlovákok. Vallási téren 14% római katolikus (német, magyar, szlovák, román), 4% görög katolikus (román), 1% református (magyar) volt. A 20. század folyamán mind a Zselicben, mind a Lippai-dombság területén lényegében eltűntek a kisebbségek, mindössze a zselici reformátusok és a lippai szerbek maradtak nagyobb számban. A terület népességszámának általános csökkenése természetesen önmagában is zsugorította a kisebbségek számát, de a németek kitelepítése és elköltözése (II. Világháború, 1990 környéke), a szerbek, zselici németek asszimilációja, az elvallástalanodás, a görög katolikus vallás megszüntetése mind a kisebbségek csökkenése mellett hatottak.

1. táblázat. A vizsgált térségek etnikai és vallási kisebbségei 1910-ben és 2011-ben (Forrás: népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés)

Népesség (fő)	Zselic			Lippai-dombság								
	Össznép	Német	Reform.	Össznép	Magyar	Német	Szerb	Szlovák	Római kat.	Reform.	Evang.	Görög kat.
1910-ben	13975	5075	1450	71100	4550	5750	3100	600	10000	725	275	297
2011-ben	5750	175	350	20825	100	25	400	125	450	25	0	25

Hasonló folyamatot jelez, ha a többségi települések számának változását tekintjük át. 1910-ben a Zselic településeinek kevesebb, mint fele volt római katolikus magyar többségű - a 12 katolikus német és a 3 magyar református falu mellett - napjainkban mindegyik. A Lippai-dombság területén már 1910-ben is a legtöbb település ortodox román többségű volt, de 13 település esetében már etnikai-

vallási közösség volt többségben (6 katolikus német, 3 ortodox szerb, 2 görög katolikus román, 1-1 római katolikus román és református magyar), ma csak háromban (Bulus: római katolikus románok, Temespéteri és Temeskirályfalva: ortodox szerbek). Az egyetlen magyar többségű település Bunyaszekszárd volt, melyet tolnai reformátusok alapítottak 1871-ben, 1981-ben kihalt, ma már a nyomai is eltűntek [6].

A kisebbségi közösségek megszűnését mindennél jobban mutatja az, hogy hány 50, 100, 200, 500, illetve 1000 főnél nagyobb kisebbségi közösség volt a két terület településeiben 1910-ben és 2011-ben. 1910-ben összesen 97 olyan kisebbségi közösség volt a két térségben, melynek lélekszáma elérte az 50 főt, 2011-ben már csak 9 darab 50 főt elérő etnikai vagy vallási kisebbségi közösség létezik, három a Zselicben, hat a lippai térségben. 100 feletti kisebbségi közösség 72 volt 1910-ben, ma csak három, a nagyvátyi reformátusok a Zselicben és a sztancsafalvi és temespéteri szerbek a Lippai-dombságon (2. táblázat).

2. táblázat. Kisebbségi közösségek száma a vizsgált térségekben 1910-ben és 2011-ben
(Forrás: népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés)

		1910					2011					2011-ben legalább 50 fő felett	
		1000 felett	500 felett	200 felett	100 felett	50 felett	1000 felett	500 felett	200 felett	100 felett	50 felett		
Zselic	Német	0	2	10	14	16	0	0	0	0	0	1	Mindszentgodisa
Zselic	Reform.	0	0	4	5	6	0	0	0	0	1	2	Nagyváty, Zsibót
Lippa	Magyar	0	1	6	10	17	0	0	0	0	0		
Lippa	Német	2	3	7	11	14	0	0	0	0	0		
Lippa	Szerb	1	3	4	4	4	0	0	0	2	3		Sztancsaf., Tpéteri, T-
Lippa	Szlovák	0	0	1	2	3	0	0	0	0	0	1	Aga
Lippa	Római kat.	2	6	13	17	25	0	0	0	0	2		Aga, Bulus
Lippa	Reform.	0	0	1	2	2	0	0	0	0	0		
Lippa	Evang.	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0		
Lippa	Görög kat.	1	1	3	7	8	0	0	0	0	0		

A periférikus jellegből adódóan mindkét területen megjelent a cigányság, néhány településen már a hivatalos adatok szerint is jelentős aránnyal (15-30%, Csebény, Horváthertelend, Okorvölgy, Szágy, Tormás, Alsóbencsek).

Hivatkozott irodalom

- Bajmócy P.–Balogh A. 2002:* Aprófalvas településállományunk differenciálódási folyamatai. – Földrajzi Értesítő, 51 (3-4) pp. 385-405.
- Bajmócy P.–Makra Zs. 2015:* Aprófalvak kihalása és/vagy megmaradása Magyarországon. – In: Tovább egy zöldebb úton: Az SZTE FFTCs részvétele a ZENFE programban (2013-2015) (szerk. Rakonczi J. et al.). SZTE, Szeged. pp. 126-134.
- Beluszky P. 1977:* Krasznokvajda – egy alsófokú központ (?) gondolatai a Csereháton. – Földrajzi Értesítő, 26 (3-4) pp. 349-386.
- Beluszky P. 1999:* Magyarország településföldrajza – Általános rész. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- Beluszky P.–Sikos T. T. 1982:* Magyarország falutípusai. MTA FKI, Budapest
- Berekméri A.–Bagoly-Simó P. (2009)* Településrendszer. In: Horváth Gy. (szerk.): Dél-Erdély és Bánság. MTA RKK, Dialóg-Campus Kiadó, Pécs-Budapest, pp.215-256
- Csapó T. 1991:* A népességszám alakulása a Nyugat-Dunántúl falusi településeiben. – In: Válság és kiút. Falukonferencia (szerk. Kovács T.). MTA RKK, Pécs. 109-116.
- Csatári B. 1991:* Tétova települések a térben. – In: Válság és kiút. Falukonferencia (szerk. Kovács T.). MTA RKK, Pécs. pp. 273-276.
- Dövényi Z.–Tolnai Gy. 1991:* A falusi munkanélküliség néhány kérdése Magyarországon. – In: Válság és kiút. Falukonferencia (szerk. Kovács T.). MTA RKK, Pécs. pp. 102-108.
- Enyedi Gy. 1980:* Falvaink sorsa. Magvető Kiadó, Budapest
- Erdősi F. 1985:* A törpefalvak közlekedési ellátottsága. – In: Az aprófalvak közléte és ifjúsága (szerk. Sükösd F.). Kommunista Ifjúsági Szövetség Baranya megyei Bizottsága, Pécs. pp. 227-233
- G. Fekete É. 2006:* Aprófalvaink átalakulásában. – In: A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon: III. Településföldrajzi konferencia (szerk. Csapó T.–Kocsis Zs.). Savaria University Press, Szombathely. pp. 27-34.
- Kőszegfalvi Gy. 1985:* Az aprófalvak ellátottságának kérdései. – In: Az aprófalvak közléte és ifjúsága (szerk. Sükösd F.). Kommunista Ifjúsági Szövetség Baranya megyei Bizottsága, Pécs. pp. 208-216.
- Makra Zs. 2017:* A magyarországi törpefalvak népességszám-változásának vizsgálata a közigazgatási önállóság tükrében. – Településföldrajzi Tanulmányok, 6 (1) pp. 76-90.
- Surd, V. 2010:* Rural space regeneration in Romania. – Journal of settlements and spatial planning, 1 (1) pp 1-8.
- Süli-Zakar I. 1987:* Borsod-Abaúj-Zemplén megye kistelepüléseinek társadalom-földrajzi viszonyai. – Borsodi Szemle, 33 (1) pp. 41-50.
- Süli-Zakar I. 2000:* A falusi térségek átalakulása a Kárpátok Eurorégióban. – A Falu 15 (1). pp. 61-70.
- Szabó-Kovács B. 2006:* Településállomány, településhálózat, térszerkezeti sajátosságok. In: Dél-Dunántúl (szerk. Hajdú Z.). MTA RKK, Dialóg-Campus Kiadó, Pécs–Budapest. pp.76-98.
- Vercse T.–Mohos M. 2012:* Fél évszázad változásai a Zselicben. – In: Kockázat – konfliktus – kihívás. VI. Magyar Földrajzi Konferencia (szerk. Nyári D.). SZTE Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged. pp. 964-978.

[1] <http://www.ksh.hu/nepszamlalas/?langcode=hu>

- [2] <http://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/>
- [3] *Hajdú-Moharos J.* (2000) Magyar településtár, Kárpát-Pannon Kiadó, Budapest, p.788
- [4] <http://www.primarialipova.ro/orasul/date-geografice/>
- [5] Magyarország közigazgatási atlasza, 1914. Talma Könyvkiadó, Baja-Pécs, 2000. p. 199
- [6]<http://www.magyarvagyon.hu/kultura/regiok/erdely/banat/3841-Bunyaszekszard.html>